

15. Ушаков В.Б. Внешняя политика Германии в период Веймарской республики. – М., 1958.
16. ДВП СССР. – Т. 3. – М., 1959.
17. РГАЭ. – Ф. 413. – Оп. 2. – Д. 328.
18. Новейшая история Отечества. XX век: в 2 т. – Т. 1. – М., 1998.
19. ДВП СССР. – Т. 4. – М., 1960.
20. Див.: Овчаренко О.І. Дуалізм зовнішньої політики Радянської Росії та розбіжності в більшовицькому керівництві з визначення позиції на Генуезькій конференції 1922 р. // Вісник Черкаського Університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2013 [у друці].
21. ДВП СССР. – Т. 5. – М., 1961.
22. Сидоров А., Клеймёнова Н. История международных отношений. 1918–1939 гг. – М., 2006.

Ovcharenko O.I. Rapallo Choice. In the article is discussed the problem of impelling reasons and main factors which caused the Soviet and German convergence, the initiation of military collaboration and conclusion of the Rapallo Treaty in the 1921th.

Key words: Soviet Russia, Germany, Brest Peace, intergovernmental contacts, military collaboration, diplomatic struggle, Treaty of Rapallo

В. О. Кіреєва, С. В. Корновенко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» НА КУБАНІ У 20–30-х рр. ХХ ст.

Проаналізовано розгортання процесу українізації на Кубані у 1920–30-х рр. Виокремлено етапи проведення політики коренізації в Північнокавказькому регіоні, до якого входила Кубань.

Ключові слова: коренізація, українізація, Кубань, Північнокавказький край, крайком

Етнічна приналежність мешканців Кубані й до сьогодні залишається однією з дискусійних тем історичної науки, а дослідники висловлюють різні погляди щодо цього. Так, С. Кульчицький вважає, що більшість кубанських козаків була українцями за походженням [1], натомість російські історики, зокрема І. Васильєв, ставлять це твердження під сумнів [2]. У 1920–30-х рр. із 50 млн. населення Радянської Росії – 8 млн. були українцями [3, 109], що, попри тривале проживання в іншомовному оточенні, не втратили здатності до самоідентифікації. Загалом від 55 до 70 % українців у найбільших ареалах проживання визнавали за рідну мову українську. Компактно чисельна українська громада проживала й у Кубанській окрузі. За даними перепису 1926 р., українці тут становили 61,5 %, росіяни – 33,4 % [4, 48]. Враховуючи це, у період реалізації політики коренізації, на територіях компактного проживання українського населення проводилася політика українізації.

Реалізація національної політики радянської влади на Кубані поки не стала предметом окремого дослідження. Деякі її аспекти знайшли висвітлення в наукових студіях С. Кульчицького [1], Д. Білого [5], С. Заремби [6], В. Сергійчука [7], О. Терещенка [8], зокрема особливості національно-культурного розвитку українців на Кубані. З останніх наукових розвідок щодо теми, варто згадати статті І. Ісакової [3; 9]. У російській історіографії на увагу заслуговують дослідження І. Васильєва [2], Я. Ракачевой [10], І. Федіної [11]. Метою цієї статті є аналіз особливостей та етапів реалізації політики українізації на Кубані в 1920–30-х рр.

Так, у квітні 1923 р. XII з'їздом РКП(б) проголошено політику коренізації, що мала дві складові, зумовлені потребами модернізації країни і необхідністю посилення впливу влади на суспільство: широке залучення місцевих кадрів до управлінських структур та переведення на мову місцевого населення значної частини культурно-освітньої, адміністративної й агітаційно-пропагандистської роботи. Рішення з'їзду згодом

були імплементовані радянськими органами. Політика коренізації в Україні отримала назву українізація, хоча реалізовувалася і поза її межами, зокрема на теренах Приазов'я, Кубані, Воронезької та Курської губ. Особливу увагу було приділено Кубані, адже вона вважалася найбільш «українською» з російських територій. Компактність проживання українського населення в Північнокавказькому регіоні (утворений 16 листопада 1924 р.) створювала умови і одночасно висувала вимогу національно-культурних перетворень, про які наголошувалося на XII з'їзді РКП(б).

Станом на 1926 р., розселення українців на Північному Кавказі було таким: Кубанський округ – 915402 осіб або 61,5 % від кількості населення, Донський – 498287 (44 %), Армавірський – 305126 (32,1 %), Ставропольський – 245753 (38,8 %), Сальський – 207195 (43,9 %), Північно-Донецький – 206520 (55,1 %), Терський – 194093 (30,2 %), Таганрозький – 191771 (71 %), Чорноморський – 103991 (35,7 %), Майкопський – 94301 (28,6 %), Шахтинський – 70786 (13,1 %), Сунженський – 2522 (72 %) [3, 110]. Основні завдання полягали в тому, щоб у районах компактного проживання українців: розвивати та зміцнювати радянську державність у формах, що відповідають національно- побутовим умовам і традиціям; на основі рідної мови, зміцнювати діяльність суду, органів державного управління, самоврядування, комплектуючи їх місцевими мешканцями, які знають побут і психологію населення конкретного регіону; розвивати пресу, школу, театр, клубну справу, культурно-освітні установи рідною мовою [13].

Як зазначає І. Васильєв, політика українізації реалізовувалася на Кубані в декілька етапів. Перший – підготовчий (1920–1923 рр.) – характеризувався кроками, спрямованими на підтримку української освіти та культури. На другому (1923–1925 рр.) українське питання в регіоні набуло політичного забарвлення. Третій етап (1925–1928) – початок практичного здійснення коренізації (українізації) Кубані, зокрема партійної та комсомольської роботи, створення українських місцевих рад, впровадження української мови в діловодство. Четвертий (1928–1932 рр.) – найбільш активна українізація всіх сфер життя Кубані. П'ятий – згортання українізації (кінець 1932–1933 рр.) та нівелювання її результатів владою [2].

К. Дроздов, аналізуючи політику коренізації на території РРФСР, зокрема в Центральному Черноземному районі, розрізняє такі її етапи. Перший – 1923–1925 рр. (вирішувалися завдання щодо створення українськомовних шкіл); другий – 1926–1929 рр. (українізація партійно-радянського апарату); третій – 1930–1932 рр. (пріоритетним стало висування пролетарських національних кадрів, які мали очолити будівництво радянської культури). Згортання українізації дослідник пов'язує з кризою хлібозаготівельної кампанії 1932–1933 рр. і масовим виїздом з України голодуючих селян у сусідні регіони (Центральний Черноземний район, Кубань). Це призвело до істотних коректив подальшої національної політики СРСР з боку сталінського керівництва. Розпочалася боротьба з «українським буржуазним націоналізмом» і згортання політики українізації. Відмова від неї зумовила перехід до унітарної централізованої політики денационалізації, в основі якої лежала ідеологія радянського патріотизму і великодержавності (націонал-більшовизм) [14].

Зауважимо, що найточнішу періодизацію можна відтворити лише після ретельного вивчення процесу українізації, з урахуванням особливостей її проведення в різних регіонах УРСР та РРФСР. Вивчивши досвід українізаційних процесів на Кубані, автори пропону-

ють проділяти її на три основні етапи: 1923–1925 рр. – організаційний; 1926–1932 рр. – період найбільших досягнень; 1932–1933 рр. – згорання українізації та швидке нівелювання її результатів.

Від початку 1920-х рр., коли на Кубані, після війни та голоду, налагоджувалося мирне життя, місцева україномовна громадськість активно шукала шляхи відродження рідної культури. Саме рідна мова, як стверджує О. Терещенко, була головною турботою подвижників українства [8, 69]. З жовтня 1921 р. у станиці Старокорсунській Кубанського округу почав виходити україномовний журнал «Зоря». Подвижниками у справі відродження мови стало нове покоління літературознавців і письменників – Ю. Литовченко, М. Щербина (зі Старокорсунської станиці), О. Кирій, В. Чередніченко (з Краснодару), К. Кравченко (зі станиці Старомаріївської) та інші. Значного суспільного резонансу набула діяльність літературної групи молодих кубанських письменників-українців у станиці Полтавській Слолянського р-ну, де відкрився Кубанський педагогічний український технікум, ставши осередком української культури Кубані. У 1923 р. тут виникла і перша на Північному Кавказі організація українських кубанських письменників «І Арт» (Кубфільгарт), яка проводила просвітницьку роботу серед населення, популяризуючи українську мову [10, 111].

Проте, ентузіазм україномовних письменників Північного Кавказу, попри рішення XII з'їзду РКП (б), зустрів опір з боку місцевої влади. Як результат, до 1926 р. на Кубані нараховувалося лише 150 україномовних початкових шкіл, 8 – неповних середніх, 1 педтехнікум й український відділ в Краснодарському педінституті [5, 56]. Втім, усвідомивши, що українізація набуває стихійного характеру, більшовики вирішили взяти цей процес у свої руки. Навесні 1925 р. у Краснодарі відбулася перша крайова партійна нарада, що започаткувала організовану роботу серед україномовного населення Північного Кавказу. Порушили також питання, щоб безкоштовний додаток кубанської газети «Червоний прапор» – «Радянський станичник» – перетворити на український журнал. Крайком ВКП(б), враховуючи рішення української партійної наради, підтримав цю пропозицію й із серпня 1925 р. журнал почав поступово українізуватися. Зауважимо, що цьому процесу перешкоджала русифікована інтелігенція, яка виступала проти того, аби «хохляцькою мовою псувати газету». Однак друк українською підтримало сільське населення: «Ми – українці й українська газета не тільки по мові, а й по духу нам зрозуміла. Нам краще вивчити сотню–дві незрозумілих нових українських слів, ніж вивчати всю російську мову» [13].

Північнокавказький крайком більшовицької партії у листопаді 1926 р. прийняв спеціальну постанову щодо українізації: «Визнати необхідним скласти комісію для вивчення справи з перекладом діловодства радапарату на українську мову. Доручити Крайбюро українських партсекцій організувати в Ростові українську газету для обслуговування всіх округів краю. Там, де переважає україномовне населення, вести роботу серед КСМ, безпартійної молоді та жінок переважно на їх рідній мові. Вжити заходів щодо українізації піонерської роботи. Зав. хатами читальнями в станицях, де більшість населення складають україномовні, повинні використовувати тільки українську мову. В округах і районах треба зробити перехід до викладання в школах рідною українською мовою населення, школи українізувати тоді, коли є на те згода батьків учнів» [2]. З 1926 р. почала виходити «Червона газета» – на той час перша й єдина українська газе-

та в РРФСР. Однак загалом українізація проходила важко й часто наражалася на спротив місцевої партійної верхівки та зрусіфікованої інтелігенції.

У 1925–1927 рр. українізація органів влади була спрямована на створення окремих українських селищних і районних рад, організацію культмасової роботи українською мовою, розширення і зміцнення мережі українських шкіл. У станиці Сіверській українською мовою стало вестися викладання в одній зі шкіл. Українською проводилася більшість культурних заходів, концертів і вистав. Українська школа була і школою україномовного діловодства [2]. У березні 1927 р. нарада секретарів україномовних секцій райкомів прийняла рішення про те, що їх найголовнішим завданням має бути культурно-політично-виховна робота серед населення українською мовою: підготовка партійців (гуртки при клубах, впровадження навчання української мови в школах); вивчення культурно-побутових умов життя українського населення Кубані; створення українського партактиву; збільшення кількості українських літпунктів, просування української книжки в маси; організація гуртків українознавства та курсів перепідготовки завідувачів хатами-читальнями – українців; впровадження більшої плановості українізації школи; утворення мережі українських шкіл вищого типу та розгортання мережі українських профшкіл [13].

Однак ця постанова мало в чому змінила ситуацію, тому 1927 р. у Ростові скликали крайову конференцію, за участю представників Наркомату освіти України. Основні дебати розгорнулися з приводу мовного питання. Конференція констатувала, з одного боку, стихійне прагнення населення до українізації, якої воно одноставно вимагало на різних з'їздах, пленумах, конференціях, з іншого – боротьбу проти неї місцевих представників влади й через це – загострення етносоціальної ворожнечі. Зрештою, для обміну досвідом українізації було прийнято рішення налагодити зв'язки з УСРР. Наприкінці грудня 1928 р. бюро крайового комітету партії в спеціальній резолюції визнало необхідним: українізувати в районах, де переважає українське населення, не тільки школи, а й весь радянський апарат з тим, щоб у радах діловодство велося українською мовою, а в райвиконкоммах – і українською, і російською; виголошувати постанови сільських рад там, де є українське населення, одночасно двома мовами; вжити заходів, щоб у складі окружного та районного активів робітників певна частина працівників володіла українською; протягом найближчого року українізувати ряд установ і відкрити достатню кількість українських шкіл [13].

Все це призвело до утворення нової комісії, яка розробила план українізації у 37 районах Північнокавказького краю 965 шкіл, 561 літпункту, 309 хат-читальень і кількох десятків профшкіл. Наприкінці березня 1929 р. пленум комісії крайвиконкому у справах національних меншин, поповнений представниками крайового суду і прокуратури, обговорював доповідь оргвідділу виконкому про планову українізацію радянського апарату в краї на 3 роки. 7 липня 1929 р. бюро Кубанського окружного ВКП(б) ухвалило місцевий план з українізації районів округу: в 1929 р. – Слолянського – 90555 українців (69,13 % населення району, відповідно перепису 1926 р.), 1930 р. – Павлівського – 60922 (83,5 %), Краснодарського – 151809 (53,6 %), Брюховецького – 68352 (82,76 %), Тимашевського і Канівського – 46001 (84,54 %); у 1931 р. – Приморсько-Ахтарського – 30942 (76,75 %), Тімурюкського – 48267 (72,5 %), Абінського – 43962 (74,58 %), Коренівського – 76201 (64,95 %), Горячклучевського – 18877 (63,77 %) і Сіверського – 42199 (63,5 %), відповідно [2].

У цих районах передбачалося українізувати все діловодство, включаючи партійну роботу, пропаганду, агітацію, судочинство. Тотальній українізації підлягала сфера освіти та культури. Показово, що на початку суцільної українізації в 1928 р. кількість українців в окрузі, згідно з підрахунком місцевих статистів, була 828 тис. Таким чином, суцільній українізації підлягали райони з найбільшою питомою вагою українців [2]. Для підготовки кадрів планувалося відкрити курси на 2878 слухачів, на що виділялося 378955 крб. [10]. Крім того, пленум комісії зажадав, щоб у 1929 р. були українізовані не 8, а 15 районів. За кілька днів, під час III Крайового з'їзду, було утворено спеціальну нараду делегатів з'їзду з приводу українізації. Розпочалося здійснення практичних кроків із втілення у життя постанов та резолюцій з'їзду.

Однак уже з кінця 1929 р., тобто з початком колективізації, місцева преса регулярно реєструвала випадки відмови працівників освіти послугоуватися українською мовою. У станиці Новомишастовській відмовилися поповнювати бібліотеку українськими книгами, у Краснодарі центральна бібліотека, яка щомісяця безкоштовно отримувала українські книжки, стала їх приховувати. У хатах-читальнях, ігноруючи бажання відвідувачів, відмовлялися підписувати українські журнали.

З 1930 р. розпочалося неприховане згортання українізації. Вже тоді в практику увійшли нічні виклики професорів і вчителів-українців, чіпляння жупелів, інкриминування безглузвих звинувачень. Хоча повних обертів цей негативний процес набрав у 1932 р., коли ЦК ВКП(б) і РНК СРСР прийняли постанову «Про припинення українізації» [2]. Підписаний Й. Сталіним і В. Молотовим документ вимагав «негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів «українських» районів, а також всі існуючі газети та журнали з української на російську – як більш зрозумілої для кубанців мови, підготувати і до осені перевести викладання в школах на російську мову [2; 3, 112; 13]. Крайком і крайвиконком зобов'язувалися терміново перевірити і поліпшити склад працівників шкіл в «українських» районах. Було припинено діяльність видавництва «Червоний прапор» та «Радянський станичник», Краснодарська філія Державного видавництва України з його представництвами на Кубані та Північному Кавказі зупинила поширення української літератури та періодики, а в березні 1933 р. було ліквідовано й крайової український театр [13].

Таким чином, упродовж 1920 – початку 30-х рр. на Кубані реалізовувалася політика українізації: активно впроваджувалася у вжиток українська мова й активізувалося культурницьке життя. Завдяки позиції української громади та підтримки влади, протягом 1923–1929 рр. був проведений ряд заходів, спрямованих на реалізацію планів українізації. В 1930-х рр. розпочалося згортання українізації. Першим кроком у цьому стали грудневі рішення політбюро ЦК ВКП(б) 1932 р. У контексті його рішень етнокультурне життя українців Кубані було згорнуте, а замість коренізації почалася політика формування єдиного радянського народу, що спричинило русифікацію всіх сфер суспільного життя.

1. Кульчицкий С. Смертельный водоворот. Рождение и гибель украинской Кубани [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/178897>.
2. Васильев И.Ю. Украинское национальное движение и украинизация на Кубани в 1917–1932 гг. – Краснодар, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rbardalzo.narod.ru/7/ivasi_ukr.html.
3. Заставний Ф.Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Л., 1991.
4. Білий Д.Д. Малиновий Клин: Нариси з історії українців

Кубані. – К., 1994.

5. Заремба С. З національно-культурного життя українців на Кубані 20–30-х рр. XX ст. // Київська старовина. – 1993. – № 1.
6. Сергійчук В.І. «Українізація Росії». Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 рр. – К., 2000.
7. Терещенко О. Українське відродження на півдні Росії // Схід. – 1998. – № 6.
8. Ісакова І. Національно-культурне життя українців Кубані 20 – початку 30-х рр. XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua>.
9. Ісакова І. Протиріччя проведення політики українізації на Кубані в 1920 – початку 30-х рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scaspee.com>.
10. Ракачева Я.В. Национальная политика СССР на Северо-западном Кавказе в 1920–30-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teoria-practica.ru>.
11. Федина И.М. Политика «коренизации» национальных меньшинств на юге России в 1920-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sociosphera.com>.
12. Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси / Відп. ред. В. Смолий. – К., 2012.
13. Украинский язык и украинизация на Кубани в 1920–30-е гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.protichka.narod.ru/history/ukr.html>.
14. Дроздов К.С. Государственное регулирование русско-украинских национальных отношений в Центральном Черноземье (1923–1933 гг.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbardalzo.narod.ru>.

Kireieva V.I., Kornovenko S.V. Implementation the «ukrainization»-policy in the Kuban region during the 20–30th of the XX c. In the article has been analyzed the development of the Ukrainianization-process in the Kuban during the 1920th –1930th. Were determined the stages of the «taking root» policy realization in the North Caucasus Region, which included Kuban.

Key words: indigenization, Ukrainianization, Kuban, North Caucasus Region, regional committee

О. Р. Давлетов

РІХАРД ДАРРЕ – ВІД АГРОНОМА-КОЛОНІЗАТОРА ДО МІНІСТРА ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ

Стаття присвячена висвітленню політичного портрету Ріхарда Дарре – міністра продовольства та сільського господарства Третього рейху.

Ключові слова: Третій рейх, НСДАП, селяни, «Кров та ґрунт», націонал-соціалізм

Інтерес до проблеми вивчення генези німецького варіанта фашизму виник серед науковців світу відразу після зародження цього явища. На сьогодні історіографія фашизму вже представлена значною палітрою досліджень, причому найбільшу увагу істориків за минулі десятиліття привертали сюжети, пов'язані зі створенням масової бази, висвітлення політичних портретів нацистської еліти, ідеологічних передумов механізму існування тоталітарної диктатури НСДАП тощо [1]. Кількість наукових розвідок вже давно сягнула позначки 40 тис. позицій.

Період нацистського панування в Німеччині (1933–1945 рр.) – один з найбільш досліджених на сьогодні епізодів німецької історії. Порівняно з цим, не так багато наукових розвідок присвячено періоду існування націонал-соціалізму у Веймарській Республіці (1919–1933 рр.) – періоду, який зі слів Г. Герінга, вважається власне «бойовим часом» НСДАП [2]. Саме тому в цьому дослідженні ми вирішили зупинитися на біографії одного з маловідомих нацистських функціонерів